

Jasminka GRGUREVIĆ

OBRADA ENTERIJERA U SAKRALNOJ I STAMBENOJ ARHITEKTURI PERASTA

Ključne riječi: Perast, enterijeri; crkva sv. Ane, Gospa od Škrpjela, crkva sv. Ivana Krstitelja, Crkva Gospe od Rozarija, palata Zmajević, palata Visković, palata Mazarović, palata Bujović, palata Marković – Martinović (danas Radulović).

...

Važan segment graditeljskog nasleđa Perasta, pored graditeljskih cjelina i pojedinačnih objekata predstavljaju i enterijeri tih objekata. Na žalost, veoma je mali broj sakralnih i stambenih objekata u Perastu čiji su enterijeri sačuvali originalnu stilsku autentičnost. Na većini od njih izvedene su veće ili manje promjene, preraspodjelom prostora, dogradnjama, otvaranjem novih otvora, obijanjem originalnih maltera, a u novije vrijeme i statičkim sanacijama koje su u objekte i njihove enterijere uvele nove, veoma često neodgovarajuće materijale, čija je primjena degradirala ili potpuno uništila podatke o originalnim slojevima.

Nužno je skrenuti pažnju na poslednje sačuvane peraške enterijere i na njihove ostatke, kao i na objekte koji još uvijek nijesu istraženi, a u kojima je moguće očekivati sačuvane elemente originalnih rješenja u enterijerima ili podatke za njihovo proučavanje.

U V O D

Ostaci originalnih enterijera klasifikovani su na osnovu sačuvanih cjelina istraženih tokom analize objekata kao i na osnovu stilskih karakteristika sačuvanih elemenata u tri vremenska perioda koji istovremeno predstavljaju i tri faze u razvoju naselja:

- *Period do kraja XV vijeka*
- *Period od početka XVI do kraja XVII vijeka*
- *Period tokom XVIII vijeka*
- *XIX – početak XX vijeka*

PODACI O NAJSTARIJIM ENTERIJERIMA PERASTA

(do kraja XV vijeka)

Ovo je period iz kojeg je sačuvan mali broj objekata u Perastu i veoma malo podataka potrebnih za proučavanje i obradu njihovih enterijera. Iz ovog perioda sačuvani su djelovi originalne obrade enterijera u crkvi sv. Ane (ranije sv. Petka, ital. S. Veneranda), iznad Perasta. Fragment zidne slike pronađen na istočnom zidu naosa je podatak o izvornom izgledu unutrašnjosti ove crkve, koja je već u XV vijeku, bila oslikana u fresko tehnici, u gotičkom maniru.¹

Važni podaci o obradi enterijera u ovom periodu očekuju se i u palati Zmajević. Potrebno je ispitati najstarije djelove u gradnji ove palate, koji potiču iz perioda starijeg od današnjeg izgleda, formiranog u drugoj polovini XVII vijeka i istražiti eventualne podatke o obradi svih faza u njenoj gradnji.²

Na isti način potrebno je tretirati i palatu Visković. Stariji dio palate, kula Viskovića, pomenuta u istorijskim izvorima s kraja XV vijeka, sastojao se od prizemlja i sprata.³

Za očekivati je da će istraživanje obrade enterijera u ovom objektu rezultirati podacima o izgledu peraških enterijera od XV do XIX vijeka. Podaci o razvoju naselja bitni za osvjetljavanje peraških enterijera mogu se očekivati u ostacima kompleksa Martinovića na lokalitetu Peroe, u Veljoj Ulici, na sjevernoj strani od zvonika sv. Nikole. Posebno su važne odbrambene kule sa bistijernama na sjevero-zapadnom i jugo-zapadnom uglu kompleksa, čija analiza, kako se očekuje, može rezultirati podacima o srednjevjekovnoj obradi unutrašnjosti objekata ovakvog tipa, bez kojih su kompleksi peraških palata bili nezamislivi.⁴

¹ Z. Čubrović, *Ka poznavanju urbanističkog razvoja Perasta*, Boka br. 23, Herceg Novi, 2003. god., 125-140 (str. 126)

- Z. Čubrović, *Crkva sv. Ane u Perastu*, Perast 2000

- Ivan M. Đorđević, *Novootkriveni fragmenti fresaka u crkvi sv. Ane iznad Perasta* (Boka Kotorska), Zograf br.29. Beograd 2003. g. 201-206

² Z. Čubrović, *Ka poznavanju urbanističkog razvoja Perasta*, Boka br. 23, Herceg Novi, 2003, god., (str. 130, 131)

- Katarina Lisavac, *Palata Zmajević u Perastu*, Boka br. 23, Herceg Novi, 2003 god. 143-171

³ Dokumentacija Regionalnog Zavoda za zaštitu spomenika kulture. Kartoni iz radnog materijala Studije zaštite graditeljskog nasljeđa Perasta, obrada palate Visković, arh. Z. Čubrović

- P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast, 1999. godine, str. 422.

⁴ Na primjer kompleksa Martinovića ukazao je P. Butorac u svojoj knjizi *Kulturna povijest Perasta*, a na stanje na terenu i pretpostavke o starijim fazama ukazala nam je koleginja arh. Z. Čubrović prilikom rada Stručne ekipe Zavoda.

RJEŠENJA ENTERIJERA U PERIODU OD POČETKA XVI DO KRAJA XVII

Period od XVI do XVIII vijeka je vrijeme ekonomskog društvenog i graditeljskog prosperiteta naselja.

U ovom periodu gradi se, dograđuje i popravlja veliki broj peraških crkava, među kojima crkva sv. Nikole, crkva na ostrvu Škrpjelu preko puta Perasta, crkva sv. Ivana Krstitelja, crkva Gospe od Rozarija, crkva sv. Marka. Istovremeno, predstavnici ekonomski jakog društvenog sloja grade sebi reprezentativne palate u skladu sa svojim statusom i novim društvenim potrebama (palate Zmajević, Bujović, Mazarović, Visković, Smekja i dr.). Nasuprot njima, nastaju jednostavni primjeri stambene arhitekture, namijenjeni siromašnom društvenom sloju i manje palate (palacini), namijenjene srednjem društvenom sloju koji se bavi pomorstvom i trgovinom, tipa palate Širović, Bronza i sl.

Ovaj period biće izložen kroz tri pregleda, kao tri posebne faze u obradi peraških enterijera.

Na žalost, veoma je malo sačuvanih objekata u Perastu u kojima imamo podatke o obradi i izgledu njihovih enterijera tokom XVI vijeka. Već je pomenut kompleks porodice Martinović. Dio ovog kompleksa sagrađen je 1548. godine, prema natpisu ispod grba kazade Čizmai⁵, koji je danas ugrađen nad bočnim, južnim ulazom. U okviru kompleksa sačuvani su ostaci originalnog rasporeda prostorija sa autentičnim podovima. Na žalost, ovi ostaci danas su prekriveni slojevima zemlje i pretvoreni u vrtove, ali za očekivati je da su u ostacima sačuvani podaci o originalnoj obradi njihove unutrašnjosti.

Najznačajnija faza u graditeljskom razvoju naselja je druga polovina XVII vijeka. U tom periodu veliki broj objekata se obnavlja ili nanovo gradi. U obnovljenim ili novosagrađenim objektima pristupa se obradi enterijera na nov način.

Unutrašnjost crkava rješava se po uzoru na slične renesansno – barokne primjere; plafon i zidovi dijele se na polja u kojima se ugrađuju slike na platnu ili se oslikavaju detalji; volute, vijenci, oltarne pale. Grade se mermerni oltari ukrašeni raznobojnim motivima izvedenim intarzijom u različitim vrstama mermera. Upotrebljava se kararski mermer, a ponekad i domaći kamen sa mermernim umecima. Drvo je izuzetak. Princip je da se stari drveni oltari zamjenjuju novim mermernim. Ponegdje se u oltare urezuju natpisi i grbovi donato-

⁵ Pavao Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast 1999. god., str. 427.:

Vanredna je bila razdioba toga kućnoga prostora, sazidana još god. 1549. barem u svom gornjem dijelu, kako spominje natpis (s obiteljskim grbom kazade Čizmai)”

Ponovnim čitanjem natpisa, ispod grba, tokom marta 2002. god. Zaključeno je da je na njemu ispisana godina 1548.

ra (Gospa od Škrpjela, sv. Anton). Oltari se obično izgrađuju u stilu svedenijeg baroka sa lukovima na vrhu i školjkastim dodacima. Iz literature je poznato da je u to vrijeme, tačnije 1676. godine dekorisan i oslikan plafon u crkvi sv. Nikole.⁶ Ovaj plafon je nažalost uništen. Poznato je i to da je crkva 1689. godine, imala šest oltara.⁷ Oko 1660. godine za potrebe crkve izgrađene su kamena krstionica i kamena predikaonica koje se i danas nalaze u crkvi.

U periodu između 1684. i 1694. godine dekorisana je unutrašnjost Gospe od Škrpjela, preko puta Perasta.⁸ Ove radove osmislio je Andrija Zmajević, a izveo peraški slikar Tripo Kokolja. Zidovi i plafon u crkvi obloženi su kasetiranom drvenom konstrukcijom na kojoj su naslikane košarice sa cvijećem i voćem, vijenci od cvijeća itd. U kasetirane otvore ugrađene su slike na platnu. Polja između slika izdijeljena su pozlaćenim lajsnama sa motivom tor-diranog užeta. Enterijer u ovoj crkvi u potpunosti je sačuvan. Predstavlja jedinstvenu cjelinu i primjer baroknog enterijera sa upotrebom renesansno-baroknih dekoracija. Jedinstven je u dekorativnoj obradi sakralne arhitekture u Perastu i Boki tokom XVII vijeka. Barokni izgled enterijera dopunjavaju mermer-ni oltari, glavni, sagrađen 1796. godine i dva bočna, sagrađena polovinom XVIII vijeka.

Krajem XVII vijeka osmišljen je i riješen enterijer u crkvi Gospe od Rozarija, koja se nalazi u blizini palate Zmajevića. Ovu cjelinu sagrađio je Andrija Zmajević kao svoju grobnu crkvu, mauzolej.

Unutrašnjost crkve je riješena skladno, u duhu baroka (sl. 1.). Pod crkve je popločan crveno bijelim mermernim pločama, dijagonalno postavljenim (dim. 7,5x7,5cm). Na sredini poda smještena je grobnica Andrije Zmajevića. Nad ulazom u crkvu, sa unutrašnje strane, nalazi se natpis.⁹ Slova su uklesana u mermer, a zatim su obojena crvenom bojom. Površina zida oko natpisa je omalterisana i prekrečena. Neophodno je otvaranje istražne sonde, od natpisa

⁶ Crkva sv. Nikole je sagrađena 1616. godine u današnjem obliku, u baroknom stilu sa renesansnim elementima, na žalost, nedovršena. 1676. god. dekorisan je i oslikan plafon u crkvi. Elementi za proučavanje enterijera iz tog perioda na žalost nijesu sačuvani.

- P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, str. 153.

- G. Brajković, *Admiral Matija Zmajević i njegovo doba*, Zbornik kotorske sekcije istoričara Crne Gore, Kotor 1985. god. str. 127.

⁷ P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, str. 154.

⁸ Prilikom kanonskog pohoda biskupa Marina Drago, god. 1689. (4-05), u izvještaju o Gospinoj crkvi naglašava se da je crkva uveliko ukrašena.

- P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, str. 457.

⁹ Crkvu je, kako se čita u natpisu na zidu, podigao 1678. godine Andrija Zmajević, arhiepiskop Barski, sebi kao Mauzolej.

- O crkvi, K. Lisavac, *Palata Zmajević u Perastu*, Boka br. 23, Herceg Novi, 2003. g. str. 147.

Sl. 1. – Crkva
Gospe od
Rozarija –
Unutrašnjost crkve
sa označenom
sondom

do vijenca sa ciljem ispitivanja pretpostavke o mogućnosti postojanja originalne dekoracije na ostalim zidnim površinama u crkvi. Važno je napomenuti da je Tripo Kokolja, u vrijeme kada je riješen enterijer u crkvi Gospe od Rozarija radio u neposrednoj blizini, u palati Zmajevića. U ovoj palati oslikao je zidove svečane dvorane u sjevernom krilu palate, kućni oltar u središnjem dijelu dvorane prema sjevero-istoku i zasvedenu, otvorenu lođu u južnom krilu palate. Iako je objekat dugo vremena bez krova i u ruševnom stanju fragmenti ovog slikarstva još uvijek su sačuvani. Zidovi svečane dvorane bili su omalterisani fino zaglađenim krečno-pješčanim malterom, debljine oko 1 cm, a zatim oslikani u „*seco*” tehnici (na suvom malteru). Prvo su omalterisane površine podijeljene na pravilna geometrijska polja, tako što je crtež urezivan u svjež malter, oštrom predmetom, a zatim su, okviru tih polja slikarskim postupkom stv-

Sl. 2. – *Palata Zmajević* – detalj zidnog slikarstva na istočnom zidu
(sjevero-istočni ugao Svečane Dvorane, nivo poda)

Sl. 3. – *Palata Zmajević*
Detalj slikarstva na svodu lođe

orene prostorne iluzije, lođe sa crveno-bijelim podovima i stubovima između kojih se vide prizori iz Mletaka (sl. 2). Tako je stvarni prostor dvorane slikarskim postupkom iluzionistički proširen.

Dio ovog prostora je i kućni oltar, smješten u zasvođenom prostoru, u središnjem dijelu dvorane, ispod stepenica. Na njegovom istočnom zidu naslikana je oltarna pala na kojoj je naslikano dvoje mučenika, svetac i svetica. Djelovi njihovih figura još uvijek se naziru u obrisima. Na južnom dijelu svoda u oltarnom prostoru sačuvan je crtež smeđom sepijom koji predstavlja dvije glave anđela, prislonjene jednu pri drugoj. Pretpostavlja se da je ova dvorana imala značajnu funkciju u kući i da je zajedno sa oltarom predstavljala svečanu kućnu kapelu. Otvorena lođa u južnom krilu palate zasvođena je krstastim svodom i oslikana je u baroknom maniru. U centralnom dijelu svoda naslikan je kružni medaljon oko kojega se prepliću stilizovane biljne lozice. U centralnim prodorima svoda predstavljeni su stilizovani grbovi porodice Zmajević sa predstavom zmaja u sredini (sl. 3).

Grbove na svodu pridržavaju anđeli (sl. 4.). U bočnim prodorima svoda predstavljeni su simboli zamećka i rađanja, crveno i zeleno obojena jaja.

Na površinama na kojima se krstasto izlomljene površine svoda oslanjaju na zidove, preko konzola, bili su ispisani latinski natpisi i to crvenom bojom na zaglađenom, prekrećenom malteru.

Jedan natpis sačuvan je na istočnom dijelu svoda, iznad središnjeg oslonca.

Sl. 4. – *Palata Zmajević* – Detalj slike na svodu lođe - Andeo

Sl. 5. – Palata Zmajević – Natpis na svodu lođe

Natpis glasi:

Nihil honestvm qvod ivstitia – što u prevodu znači: „Ništa časnije od pravde” (sl. 5).

Slikarstvo u lođi, u južnom krilu palate Zmajević izvedeno je na isti način kad i slikarstvo u svečanoj dvorani palate, na zaglađenom malteru, u “seco” tehnici. Prethodno je urezan crtež oštirim predmetom. Ovo slikarstvo je čitljivo i sačuvano je u velikom procentu (oko 60%).

U palati Zmajević neophodno je sprovesti temeljan istraživački postupak na svim unutrašnjim zidnim površinama sa ciljem analize vrste i stanja zatečenih maltera, a posebno stanja i karakteristika oslikanih maltera. Slikarstvo u lođi palate moguće je obnoviti u cjelini. Na isti način moguće je tretirati i sjevero-istočni zid svečane dvorane zajedno sa slikanim oltarom.

Krajem XVII vijeka sagrađena je palata Bujović,¹⁰ danas muzej Grada Perasta, na krajnjem zapadnom dijelu Perasta, pri moru. Palata je sagrađena u baroknom maniru. Restaurirana je u periodu između 1952. i 1954. godine.¹¹

¹⁰ Iznad dvojnih vrata I sprata, a koja vode na terasu okrenutu prema moru, tj. na zapadnoj fasadi zgrade stoji natpis, ispisan latinskim jezikom iz koga se čita da su palatu podigli 1694. godine braća Vicko i Ivan Bujović.

¹¹ Ivan Zdravković, Bujovićeva palata u Perastu i njena restauracija, Anali historijskog instituta Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Godina IV-V, Dubrovnik 1956, str.355-372.

Originalni unutrašnji raspored prostorija u ovoj palati, kao i obrada zidova u unutrašnjosti nijesu sačuvani.

Palata je djelo Giovanni Battista Fontane iz Venecije. Koncipirana je kao objekat na tri nivoa: prizemlje i dva sprata. Ekonomske prostorije su se nalazile sa zadnje strane palate, prema istoku; moguće da su bile smještene u starijoj kući koja je na tom mjestu postojala u vrijeme gradnje palate.¹² Konceptija unutrašnjeg prostora u palati prilagođena je baroknim potrebama i ukusu. U palatu se ulazilo od mora, kroz široki ulazni hol. Lijevo i desno od ulaza nalazio se niz zasvođenih prostorija, skladišnog karaktera. Kroz široki hol izlazilo se u dvorišni prostor palate, prema brdu a zatim stepeništem prislonjenim uz istočni zid palate na prvi sprat. Dakle, prizemlje palate nije imalo unutrašnju vezu sa prvim spratom već spoljnu, vjerovatno natkrivenu. Konceptija unutrašnjeg prostora na prvom i drugom spratu palate bila je ista i odgovarala je osnovnoj unutrašnjoj podjeli u prizemlju.

Sa spoljnih stepenica se ulazilo u centralni salon koji je na zapadnoj strani, preko dva polukružna otvora izlazio na veliku terasu okrenutu prema moru. Ovaj salon je bio povezan sa dva manja, bočna salona koji su imali direktne veze sa prostorima u zadnjem dvorištu (ekonomskim prostorima). Prostorno, centralni salon se po veličini i rasporedu pregradnih zidova nalazio iznad ulaznog hola u prizemlju dok su se bočni saloni nalazili na krajnjem sjevernom i južnom dijelu palate. Isti raspored prostora ponavljao se i na drugom spratu. Moguće da je salon na drugom spratu preuzimao funkciju trpezarije i da je imao vezu sa kuhinjom koja je mogla biti smještena na drugom spratu ekonomskih prostorija.

Ovakvu koncepciju unutrašnjeg prostora u palati Bujovića naslućujemo na osnovu zatečenog stanja, analize prostorne koncepcije ostalih baroknih palata u Perastu, za koje je ova palata mogla biti jedan od uzora, i na osnovu detaljna analize izvještaja o njoj restauraciji iz perioda između 1952. god. do 1954. god. Ponovo ističemo da originalni unutrašnji raspored prostorija u ovoj palati, kao i obrada njenih zidnih površina nijesu sačuvani. Ne slažemo se sa pretpostavkom arh. I. Zdravkovića¹³ da je u prizemlju palate, u sobi desno od ulaznog hola od mora, bila trpezarija. Prema analogijama sa ostalim baroknim palatama u Perastu trpezarije su se nalazile u blizini kuhinja, a kuhinje najčešće u prizidanim ekonomskim prostorijama sa zadnje strane palate, što je moglo biti i u slučaju palate Bujović (starija kuća). Zasvođene prostorije u prizemlju palata koristile su se kao skladišni prostor za barke, brodski teret, pšenicu, kukuruz i slično. U ovom slučaju je ta namjena ovih prostorija i izvjesnija zbog direktne veze sa morem. Pretpostavljamo da je

¹² Muzej grada Perasta, Franc Vardjan, dipl. ing. arh. – Revitalizacija i seizmička sanacija, idejni projekat, str. 9. – Analiza postojećeg stanja.

¹³ Ivan Zdravković, *Bujovićeve palata u Perastu i njena restauracija*, str. 363.

unutrašnjost palate bila dekorisana. Tokom njene restauracije, 60-tih godina 20. vijeka ističu se drvene, dekorativno obrađene međuspratne grede koje su prilikom tih radova zamijenjene. Takođe govori se i o djelovima originalnih podova izvedenih od pločica od pečene zemlje koji su tada zatečeni i zamijenjeni drvenim parketom.

Ruski putopisac P.A. Tolstoj 1698. godine boraveći u palati Bujovića opisuje „raskošnu sobu...odlično pripremljen krevet i svakih potreba dovoljno”.¹⁴

Poslije smrti Vicka Bujovića,¹⁵ vlasnika palate, pravi se popis inventara u kako se navodi „dvije pokojnikove zgrade”. Na popisu se ističu 30 portreta i slika u pozlaćenim okvirima, zatim tu su ogledala, stilski namještaj, raznovrsno oružje, skupocjeni nakit, raskošna odijela itd.¹⁶

Crkva Gospa od Zdravlja u brdu, iznad Perasta, nalazi se jugozapadno u odnosu na crkvu sv. Ane, prema naselju. U unutrašnjosti ove crkve intervenisalo se sredinom XVII vijeka.¹⁷ U to vrijeme naslikana je oltarna pala na njenom istočnom zidu za potrebe tadašnjeg drvenog oltara. Djelovi ove zidne slike danas se uočavaju ispod mlađih, preslikanih površina.

Matej Štukanović je 1671¹⁸. god., sagradio crkvu u čast Bogorodice, sv. Ane, sv. Mateja i sv. Marka evanđeliste.¹⁹ Djelovi ove crkve danas su uklopljeni u baroknu koncepciju crkve sv. Marka na Penčićima i povezani sa njom na način da predstavljaju njenu sakristiju. Drvena oltarna pala koja je pripadala ovoj crkvi, a na kojoj su prikazani sveci kojima je crkva bila posvećena, uklopljena je u glavni oltar crkve sv. Marka. Danas se čuva u crkvi sv. Nikole. Crkva sv. Marka dugo vremena je bila skladište modne konfekcije “Jadran” i njen enterijer je u tom smislu degradiran. Prilikom radova na njenoj restaur-

¹⁴ M. Milošević, *Naselja, kulturna stanovanja, društveni život i običaji Boke Kotorske za vrijeme mletačke vladavine*, str. 127.

¹⁵ Vicko Bujović je ubijen u zavjeri sklopljenoj protiv njega 1709. godine u Perastu. Napominjemo da je palata podignuta 1694. g.

¹⁶ M. Milošević, *Naselja, kulturna stanovanja, društveni život i običaji Boke Kotorske za vrijeme mletačke vladavine*, str. 127. Postavlja se pitanje koje su to dvije pokojnikove zgrade? Da li se to odnosilo na prednji dio, novu palatu i zadnji dio, stariju kuću.

¹⁷ Po zapisu sačuvanom u župskom arhivu, ovu kapelicu su podigli sinovi Tripa Martinovića, kao uspomenu na svoju majku i druga dva brata koji su na tom mjestu stradali u noći između 23 i 24. lipnja 1624. godine, prilikom napada turskih pirata na Perast. Patronat nad crkvom pripao je Martinovićima.

P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, str. 163.

¹⁸ U natpisu iznad vrata u sakristiju čita se da je crkvu podigao Matej Štukanović 1671. godine u brizi za svoju dušu i duše sina Marka i svojih roditelja.

¹⁹ P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, str. 158.

aciji potrebno je posebno pažljivo istražiti i tretirati unutrašnjost njene sakristije, tražeći i očekujući podatke o originalnom izgledu prvobitne crkve.

Crkva Gospe od Karmena je važna kao tipološki primjer obrade enterijera u drugoj polovini XVII vijeka. Pretpostavlja se da je ova crkva podignuta na isti način kao i crkva sv. Marka, tako da je dio starije crkve uklopljen u mlađu crkvu koja je sagrađena 1674. godine.²⁰

Starijoj fazi u gradnji crkve pripada oltarski prostor koji je uži i koncepcijski se ne uklapa u sadašnji izgled crkve. Primijećeno je i polukružno kretanje u spolnjem, sjevernom zidu crkve u nivou oltarskog prostora koje inicira na postojanje neke zasvođene prostorije, možda djelova starije crkve.

Neophodno je sprovesti istraživački postupak u unutrašnjosti ove crkve u cilju identifikacije podataka o fazama u njenoj gradnji i obradi enterijera koji prate pojedinu fazu.²¹

RJEŠENJA ENTERIJERA U XVII VIJEKU

Period tokom XVIII vijeka je vrijeme u kojemu u Perastu nastaju neki od karakterističnih baroknih enterijera. Novina u odnosu na prethodni period je u tome da se unutrašnjost crkava tretira kao cjelina u skladu sa baroknim manirom. Zidovi se malterišu krečno – pješčanim malterom, a zatim se ukrašavaju bojenjem imitirajući strukturu mermera. Vrlo često oslikavaju se profilisani vijenci u jednom ili više tonova ili detalji na uočljivim ili važnim mjestima, npr. Anđeli, biljne lozice ili volute itd.

Primjer baroknog rješenja enterijera iz XVIII vijeka je crkva sv. Ane (ranije sv. Petke, S. Venerande), iznad Perasta²². U ovoj crkvi nalazimo podatke o najstarijoj obradi peraških enterijera, o čemu je bilo riječi ranije. Početkom XVIII vijeka crkva je obnovljena, a njena apsida je prerađena. Podignute su tri prilazne kapelice na putu prema crkvi iz naselja. Poslije obnove, tačnije 1708. godine peraški slikar, Tripo Kokolja, je u ovoj crkvi naslikao oltarnu palu u “*seco*” tehnici na kojoj su predstavljene sv. Ana sa malom Marijom, sv. Veneranda, sv. Lucija i sv. Katarina.²³ Ujedno, on je riješio i cijelu unutrašnjost crkve u tada aktuelnom baroknom maniru; oslikao je zidni

²⁰ P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, str. 157. Nalazimo podatak po kome se prokurator oве crkve spominju 1674. god. Najstariji grob u Gospi od Karmena je Balovićev i nosi godinu 1713. U Perastu je sačuvano predanje da su Balovići podigli ovu crkvu.

²¹ Z. Čubrović, *Ka poznavanju urbanističkog razvoja Perasta*, str. 127.

²² Z. Čubrović, *Ka poznavanju urbanističkog razvoja Perasta*, str. 126.

Ivan M. Đorđević, navedno djelo pod 1, str. 201-206.

²³ Novu palu „*a fresco*” izradi Kokolja, a utrošilo se za nju 30 lira. Kokolja svoj trud nije naplatio.

P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, str. 163.

oltar i dekorisao površine zidova imitirajući marmorizaciju u crnom i plavom tonalitetu. Djelovi ove dekoracije sačuvani su na zidovima u oltarnom prostoru.

Tripo Kokolja je oslikao i unutrašnjost tri prilazne kapelice na putu prema crkvi. Fragment ovog slikarstva sačuvan je u prvoj prilaznoj kapelici iz pravca naselja. Dakle, crkva sv. Ane sagrađena je u XV vijeku, oslikana je već krajem tog vijeka, obnovljena je na samom početku XVII vijeka, a zatim je ponovo dekorisan njen enterijer, ovoga puta u baroknom maniru. Ovaj objekat kontinuirano funkcioniše kao važan segment naselja u dužem vremenskom periodu pa sa tog aspekta neophodno je pokloniti adekvatnu pažnju istraživanju i obnovi njenog enterijera. Na osnovu sačuvanih podataka moguće je obnoviti oltarni prostor sa oltarom i oltarnom palom u baroknom maniru. Naos crkve moguće je tretirati kao cjelinu u skladu sa površinom novootkrivenog slikarstva i predlogom njegove dalje prezentacije. Potrebno je predvidjeti obnavljanje sve tri kapelice na pristupnoj stazi prema crkvi. Fragment zidne slike, sačuvan u prvoj kapelici, potrebno je konzervatorski tretirati, a površinu oštećenja riješiti malterom adekvatnog tona. Na isti način, moguće je riješiti unutrašnjost i druge dvije, novoobnovljene kapelice.

Pretpostavljamo da je Tripo Kokolja, radeći u crkvi sv. Ane dekorisao i enterijer u crkvi Gospe od zdravlja koja se nalazi u blizini crkve sv. Ane. Stara oltarna pala u ovoj crkvi, o kojoj je ranije bilo riječi, izvedena je u tehnici

Sl. 6. – Crkva sv. Ivana Krstitelja –
Pogled iz naosa na polukružni otvor prema sjevernoj bočnoj kapeli

zidne slike, preslikana je početkom XVIII vijeka na način da na njoj prepoznamo Kokoljin tonalit. et.

U isto vrijeme, na početku XVIII vijeka, Tripo Kokolja radi na dekorisanju enterijera u crkvi sv. Ivana Krstitelja u zapadnom dijelu Perasta, na lokalitetu Penčići. U ovom objektu sačuvani su slikani anđeli u naosu oko polukružnih otvora bočnih kapela, tipološki njegov rad i djelovi profilisanog vijenca (sl. 6). Pretpostavlja se da je cio enterijer i u ovom objektu izvorno tretiran kao cjelina.

Enterijeri i drugih peraških crkava sagrađenih, dograđenih ili popravljenih tokom XVIII vijeka, bili su riješeni u baroknom maniru veoma često sa renesansnim detaljima; enterijer crkve sv. Marka.²⁴ Enterijer kapele sv. Otkupitelja, sagrađene 1792. god.²⁵ sa autentičnim drvenim oltarom smještenim pri istočnom zidu crkve, samo su neki od peraških enterijera na koje je potrebno skrenuti pažnju u cilju sprovođenja daljih istraživačkih radova na njima.

Tokom XVIII vijeka gradi se, ili dograđuje najveći broj reprezentativnih peraških palata. U to vrijeme formiraju se palate: Visković (1718. g.), Vukasović – Kolović (prva polovina XVIII vijeka), Balović (sredina XVIII vijeka) Smekja (1764. g.), Mažarović (sredina XVIII vijeka). Njihovi enterijeri rješavaju se i dekorišu po uzoru na slična barokna rješenja u Mlecima i susjednoj Dalmaciji.

Palate najčešće imaju prizemlje i dva sprata. U prizemlju su zasvođene prostorije koje služe kao spremišta. Zidovi ovih prostorija su omalterisani krečno-pješčanim malterom i prekrečeni. Podovi su popločani krupnim crveno-bijelim pločama od lokalnog kamena koje su složene u dijagonalnom šah poretku.

Na prvom spratu prostor je podijeljen po mletačkom principu, četiri sobe i salon (*“quattro stanze, un’ salon”*). Od ovog principa se u konkretnim situacijama u praksi neznatno odstupa. Najveća centralna soba, salon, pove-

²⁴ U crkvi, u nadgrobnom natpisu na groblju Mata Štukanovića, barskog nadbiskupa (+13.12.1743) kaže se da je crkva sagrađena 1760. godine i da su je sagradili članovi bratovštine sv. Ivana Krstitelja ili Pet Rana Gospodnjih. U ovu crkvu je preneseno sjedište bratovštine sv. Ivana, a iz crkve sv. Ivana.

Crkva je 60-tih godina XX vijeka pretvorena u skladište modne konfekcije „Jadran”.

Treba provjeriti informaciju o izložbi fotografija enterijera ove crkve, koja je, po izjavi Antona Sale date arh. Z. Čubrović, bila postavljena na Cetinju, a na kojoj su bile izložene fotografije enterijera ove crkve prije njene prenamjene u skladište.

Ove fotografije bi, ako postoje bile jako značajne za dalje proučavanje peraških enterijera.

²⁵ Ova kapela je sagrađena 1792.godine prema zapisu u gornjem ugaonom bloku južne fasade.

zana je sa bočnim sobama. Salon je okrenut prema moru i dekorisan. Podovi na prvom spratu izvedeni su od krupnih crveno-žutih keramičkih ploča od pečene zemlje složenih u dijagonalnom šah poretku.

Po pravilu postoji i drugi sprat na kojemu se ponavlja unutrašnji raspored prvog sprata. Centralni salon na ovom spratu preuzima funkciju trpezarije i povezan je sa kuhinjom, direktno ili preko bočnih soba. Kuhinja se nalazi u zadnjem dijelu palate u sklopu ekonomskih prostorija, najčešće u nivou drugog sprata i u njoj obično zatičemo pravougaone niše sa policama u zidovima i zidane peći. Saloni na drugom spratu bili su dekorisani, ali ne u istom reprezentativnom stilu kao saloni na prvom spratu. U nekim palatama bile su dekorisane i prostorije u potkrovlju (npr. Palata Mazarović).²⁶

Od ovakvog rasporeda često se odstupalo u zavisnosti od već zatečenog objekta koji se dograđivao ili u zavisnosti od prostornih, tehničkih, a i materijalnih mogućnosti vlasnika.

Odstupanje najbolje objašnjavaju primjeri dva objekta iz tog perioda, palate Visković i palate Mazarović. Palata Visković je 1718. godine dograđena pri ostacima starije kule i kuće. Dograđen je prednji dio palate i ulazno stepenište sa lodama na sjevernoj strani (donjom zatvorenom i gornjom otvorenom). U prizemlju palate nalaze se zasvođene prostorije koje služe kao spremišta. U palatu se ulazi preko novosagrađenih kamenih stepenica, natkrivenih svodom. Na vrhu stepenica, na polukružnom luku uklesana je latinska sentenca „*amore et timore*” (ljubavlju i strahom) a ima ih i na portalima iznad ulaza u salone.²⁷

U ovoj i u drugim palatama uklesavanje latinskih sentenci ili njihovo ispisivanje na malteru bila je moda koja je primjenjivana kao element dekorativne obrade enterijera.

Glavni salon u palati Visković nalazi se na prvom spratu u prednjem, dozidanom dijelu palate. U njega se ulazi sa stepeništa. Okrenut je prema moru. Izdužene je osnove u pravcu sjever jug. Prati oblik dozidanog dijela palate. Povezan je sa manjim, bočnim salonom na južnoj strani, a preko njega sa jugoistočnim krilom palate, starijom, zatečenom kućom, koja je u vrijeme gradnje palate adaptirana i prilagođena novim potrebama. U salonima na prvom spratu zatečeni su djelovi originalnih podova koji su bili izvedeni od krupnih ploča od pečene zemlje crveno-žute boje složenih u dijagonalnom, šah poretku. Glavni salon je bio omalterisan krečno-pješčanim malterom fino

²⁶ Prilikom uvida na terenu, tokom marta 2002. g. na zapadnom zidu palate u nivou potkrovlja zapaženi su ostaci malterne dekoracije.

²⁷ Ostale latinske sentence uklesane nad portalima i prozorima u palati:
 „*X pus nobiscum state*” – Iznad vrata, ulaza u centralni salon, izvana.
 „*Omne bonum in Deo est*” – (Svako je dobro u Bogu) – Iznad ulaza iz ovog salona u bočni salon.
 „*Spes mea in Deo est*” – (Moja je nada u Boga)
 „*In Te confido, B. Virgo*” – (U Tebe se nadam, blažena Djevice)

zaglađene obrade, a zatim su površine zidova obojene. Primjenom geometrijskih podjela i upotrebom nekoliko boja bili su naslikani stubovi i polja između njih. Nažalost, ovo slikarstvo je prekriveno naknadnim slojevima i degradirano raznim mlađim intervencijama u objektu. Potrebno je izvesti detaljnija istraživanja u cilju njegove moguće identifikacije, što će biti otežano jer je objekat već duže vrijeme bez krova.

Prvi sloj dekoracije u salonu identičan je sa prvim slojem dekoracije u prizemnoj zasvedenoj lođi, desno od ulaza u palatu. Ovaj sloj, na osnovu zatečenih i definisanih podataka bio je izveden na način da su površine zidova i svoda bile omalterisane, a zatim obojene oker žutim tonom. Oko kamene ruže u centru svoda naslikan je crveni svitak u kružnoj formi. Na njemu je crnim slovima ispisana latinska sentenca, koja se, nažalost, samo nazire ispod naknadnih slojeva kreča i maltera (sl. 7).

Salon na drugom spratu palate oponašao je prostorno po broju otvora salon na prvom spratu. I na ovom spratu postojao je mali, bočni salon u južnom dijelu. Oba salona bila su na isti način dekorisana. Morala je postojati veza sa ekonomskim prostorijama koje su se nalazile u zadnjim, starijim djelovima palate. Istraživanja u ovom objektu, teško je izvesti zbog srušenih međuspratnih konstrukcija i stepenišnih veza pa ne postoji mogućnost ulaska u kulu i u zadnji, jugo-zapadni dio palate (stariju kuću).

Za razliku od palate Visković, palata Mazarović je sagrađena „*ex novo*”, sredinom XVIII vijeka. Glavnom fasadom je okrenuta prema moru. Koncipirana je kao barokno zdanje sa prizemljem, prvim i drugim spratom i potkrovljem.

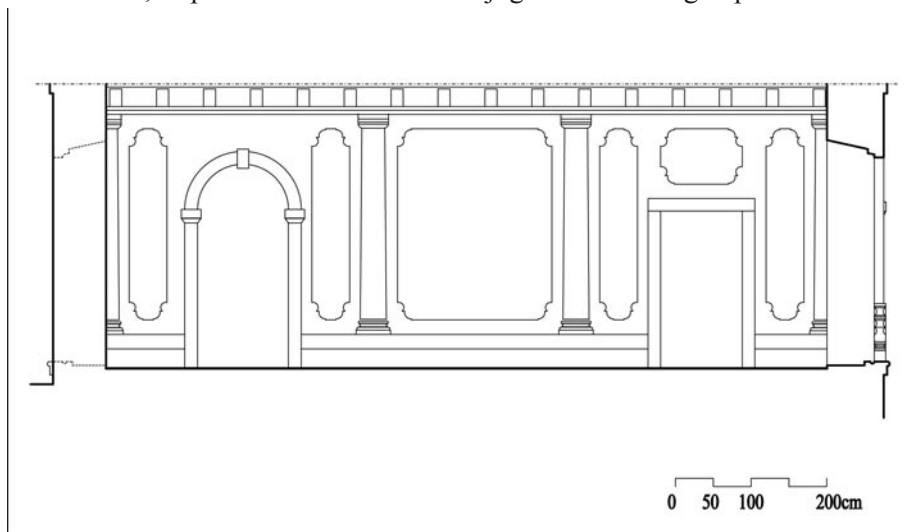

Sl. 7. – Palata Visković – Detalj najstarijeg sloja dekoracije na svodu lođe

Sl. 8.- *Palata Mazarović* – Detalj malterne dekoracije salona na prvom spratu palate

U palatu se ulazi kroz veliki hol u prizemlju. Desno od ulaza nalazi se nekoliko manjih zasvedenih prostorija. Podovi u prizemlju popločani su krupnim crveno-bijelim, kamenim pločama. Konceptijom unutrašnjeg prostora idejno je oponašano mletačko pravilo – četiri sobe i salon, ali na način da je kvadratna osnova palate izdijeljena na prvom spratu na centralni salon i tri bočne sobe, a prostor četvrte sobe na jugo-istočnom uglu palate zauzima

Prilog br. 1. - Malterna dekoracija u salonu palate Mazarovic,
južni zid salona prvog sprata
Autor priloga, arh. Sandra Kapetanović

stepenišni prostor i dio ekonomskih prostorija. U centralni salon ulazi se sa stepenica.

Ovaj salon na jednoj strani izlazi na balkon prema moru, a na drugoj, istočnoj, ima vezu sa vrtom iza palate. Salon je povezan sa bočnim sobama na južnoj i sjevernoj strani palate. Zidovi centralne i bočnih soba bili su dekorisani.

Površine zidova između vrata i prozora bile su obrađene geometrijskim dekoracijama izvedenim u malteru, koje su imitirale stubove i polja, i koje su, kako pretpostavljamo, bile obojene.²⁸ (sl. 8. – prilog br. 1.).²⁹

Ekonomske prostorije smještene su u zadnjem jugo-istočnom uglu palate. U njih se ulazi sa stepenica. U prvoj prostoriji, desno od ulaza u centralni salon, na prvom spratu nalazi se velika zidana peć. Analogno rješenje postoji i na drugom spratu.

Palata je u ruševinama čitavih sto godina, treba je pažljivo istražiti i restaurirati.

²⁸ Stubovi i polja izvučeni su preko malternih šablona i aplicirani na prethodno pripremljenu i omalterisanu podlogu. Podsjećamo da u Perastu i ranije nalazimo podjelu zidova na polja i oslikavanje stubova između kojih se formiraju iluzionističke vizije prostora. Ovakvo rješenje nalazimo u centralnoj sobi palate Zmajević (kraj XVII vijeka). Na ovakva rješenja, kako smo ranije istakli direktno su uticala slična renesansna rješenja u Veneciji i njenoj okolini.

Ovakva rješenja ponavljaju se u glavnim salonima u palati Visković (početkom XVIII vijeka) i u isto vrijeme u salonima palate Mazarović, ali izvedena u malteru preko šablona.

U polja između stubova islikavali su se iluzionistički prizori, kako smo ranije istakli ili su se aplicirale slike na platnu, iluzionistički prizori, biblijski prizori, portreti predaka i venecijanska ogledala u pozlaćenim ramovima.

Analogije radi, u jedinom sačuvanom bokeškom salonu, u kući Florio u Prčnju, u salonu na prvom spratu formirana su polja u malteru. Za ova polja na sjevernom i južnom zidu salona, slikar F. Potenca je naslikao dvije velike slike na platnu koje predstavljaju zavjet i žrtvu izraelskog sudije Jefte-a.

Salon na prvom spratu u kući Florio je danas jedini kompletno sačuvani salon u Boki. Ovaj salon je oko 1800. godine uredio don Marko Florio, prčanjski župnik. Salon je izveden u stilu „empire”. Uvidom u stanje salona tokom ljeta 2000. godine konstatovano je da su sačuvani i pod i zidovi i plafon i slike na platnu koje su izvorno aplicirane na zidove.

²⁹ Crtež malternih dekoracija u palati Mazarović, u salonu na prvom spratu, ustupila nam je koleginica, arh. Sandra Kapetanović, na čemu joj se ovom prilikom posebno zahvaljujemo.

ENTERIJERI S KRAJA XIX I POČETKA XX VIJEKA

Krajem XIX i početkom XX vijeka dešava se manji zamah u obnovi i kulturnom procvatu naselja. U to vrijeme, neke peraške porodice još uvijek imaju snage i ekonomske moći da dograđuju ili obnavljaju svoje palate. U skladu sa novim vremenom primjenjuju se i nova rješenja u dekorativnoj obradi njihovih enterijera. Novi sloj dekoracija karakteriše slikanje po šablonu i primjena biljnih listića, valuta i lozica u različitim varijantama i upotreba određenog tonaliteta (intenzivno plavo na bijeloj podlozi, oker, smeđe).

Originalni enterijer iz druge polovine XIX vijeka sa ikonostasom, ikonama i horskom galerijom, sačuvan je u pravoslavnoj crkvi Rođenja Bogorodice (sv. Gospe) u istočnom dijelu Perasta (sl. 9.).

Krajem XIX vijeka u Perastu radi slikar-dekorater Ivan Volarić.³⁰ On premazuje sve oslikane drvene elemente (na plafonu i zidovima) u enterijeru u crkvi Gospe od Škrpjela tamno zelenom uljanom bojom. Istovremeno, on usklađuje enterijer u prezbiteriju sa enterijerom u crkvi na način da zidove prezbiterija boji zeleno-sivom bojom, a u kupoli oslikava modro-plavo zvjezdano nebo. Ivan Volarić je tih godina dosta radio u Perastu i u Boki.

U salonu porodice Radulović, u palata Marković – Martinović, danas Radulović, nalazimo dva njegova rada, dva portreta. Da li je prilikom radova na portretima učestvovao u osmišljavanju dekoracije salona ili ga je možda

Sl. 9. – Unutrašnjost crkve Sv. Gospe u Perastu

³⁰ P. Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, str. 458.

Sl. 10. – *Palata Marković – Martinović (danas Radulović)*
– Unutrašnjost muzičkog salona

sam i dekorisao ostaće nerazjašnjeno ovom prilikom. Glavni salon u palati Marković – Martinović, danas Radulović, dekorisan je u stilu Napoleona III, u duhu tog vremena (kraj XIX vijeka). Jedini je originalno dekorisani salon u Perastu, sačuvan u potpunosti, sa namještajem, slikama na platnu, ogledalima... (sl. 10).

Salon se nalazi na prvom spratu palate. Ovom prilikom, podsjećamo da je palata Marković – Martinović jedna od najstarijih sačuvanih peraških palata (sagrađena je 1623. godine). Takođe ističemo neobičan raspored njenog unutrašnjeg prostora. Prizemlje palate je neistraženo i u njemu možemo očekivati podatke o izgledu enterijera starih djelova palate. Na prvi sprat se dolazi preko spoljnih, natkrivenih stepenica na južnoj strani palate. Ulazi se direktno u uzani hodnik koji je povezan sa svim unutrašnjim prostorijama na ovom spratu.

Na kraju hodnika, u zapadnom dijelu palate nalazi se glavni salon. Ostale prostorije na ovom spratu raspoređene su na sjevernoj strani palate. Međusobno su povezane, a u njih se ulazi i direktno iz hodnika. Iz glavnog salona palate izlazi se na prostranu terasu, prema moru. Zidovi i plafon u salonu su oslikani. Slikarstvo je izvedeno na način da je preko šablona nanesen crtež koji je zatim doraden bojom. Zidovi su podijeljeni na polja vitkim, visokim kaneliranim stubovima čije baze se oslanjaju na zid, visine oko 50-tak cm od poda, naslikan u smeđem tonu. Kapiteli nose profilisanu gredu. Iznad grede naslikan je friz lozica sa grožđem u plavom tonalitetu.

Sl. 11. *Palata Marković – Martinović (danas Radulović) –*
Izgled južnog dijela plafona muzičkog salona

Slikarskim postupkom površine zidova salona su pretvorene u otvorenu lođu. Polja između stubova obojena su nježno plavim tonom. U njima su raspoređene slike na platnu i venecijanska ogledala.

Posebnu slikarsku cjelinu u salonu predstavlja plafon. Plafon započinje, iznad friza lozice, preko široke, jednostavno zaobljene, iznad friza lozice, preko široke, jednostavno zaobljene grede izvedene u štukaturi. Pravougaone je forme. Dekorater je iz ove forme, diobom ušao u kvadratnu na način da su na sjevernoj i južnoj strani plafona izdvojene dvije uže, pravougaone površine koje su oslikane kao nezavisne cjeline. Na ovim površinama predstavljeni su grifoni, po dva zajedno u smeđem tonalitetu. Grifoni pridržavaju lire ukrašene ljudskim glavama. Na osnovu ovih motiva zaključili smo da je ovaj salon slikarski osmišljen kao prostor za okupljanje uz muziku i dali smo mu radni naziv – muzički salon. (sl. 11.)

Centralna površina plafona vizuelno je odvojena jednostavno profilisanim vijencem izvedenim u štukaturi. Geometrijskom analizom je zaključeno da je ova površina konstruisana preklapanjem dva geometrijska tijela. Osnovnu formu čini romb preko kojeg je preklopljen kvadrat. Na taj način dobijeno je osmougono geometrijsko tijelo koje ćemo u daljem tekstu, radno nazivati osmokrakom zvijezdom. Unutrašnje ivice ove osmokrake zvijezde naglašene su debljom, intenzivno plavom linijom, a njeni unutrašnji uglovi ukrašeni su sitnim listićima i cvijećem naslikanim u istom plavom tonu. U spo-

ljnim uglovima naslikani su buketi cvijeća i vijenci od cvijeća u nježno smeđim i oker tonovima, na nježno smeđoj i tamno plavoj podlozi. I u centru plafona, u krugu, naslikan je buket cvijeća oko kojeg su raspoređene raznobojne biljne volute (oker, plave, zelene...). Salon je povezan, kako smo već ranije istakli, sa manjim bočnim salonom (trpezarijom), na njegovoj istočnoj strani u sjevernom dijelu palate. I ovaj salon je oslikan. Zidovi su izdijeljeni na pravougaona geometrijska polja, izvedena šablonom u plavom tonalitetu.

Novi sloj slikane dekoracije izveden po istom šablonu, u istom tonalitetu dobija i palata Visković. Podaci o ovom sloju čitljivi su u kuli u centralnom salonu na prvom spratu i u zasvođenoj lozi u prizemlju palate. Svod u loži je u ovoj fazi bio izdijeljen na trouglasta polja i to pravilno izvučenim linijama, različite debljine, u plavom tonu. Uglovi polja su, kao i u salonu, u palati Marković – Martinović (danas Radulović), bili ukrašeni sitnim buketima lišća i cvijeća u istom plavom tonalitetu. Upotrebljeni šabloni i primijenjena skala nijansi plave boje u oba objekta (palati Marković – Martinović i palati Visković) su isti.³¹

Palata Visković je dekorisana nanovo, početkom XX vijeka. Novi sloj dekoracije, izveden na novom sloju maltera, u smeđem tonalitetu, dobili su prizemna lođa, desno od ulaza u palatu, zasvođeno stepenište i saloni na prvom spratu (sl. 12. i sl. 13).

Sl. 12. – *Palata Visković* – Izgled najmlađeg sloja dekoracije u loži palate

³¹ Napominjemo da ovakvu vrstu dekoracije nalazimo i u unutrašnjosti palate Tripkovića u Dobroti i to kao poseban sloj u centralnim salonima na prvom i drugom spratu.

Sl. 13 – *Palata Visković* – Detalj: najmlađi sloj dekoracije na svodu u lođi palate

Istovremeno je dekorisana i grobna kapela porodice Visković, na groblju iznad naselja. U donjem dijelu zidanog oltara na istočnom zidu kapele naslikane su jednostavne biljne volute.

I ovom sloju dekorativne obrade enterijera u Perastu potrebno je posvetiti adekvatnu pažnju, definišući ga i tretirajući kao jednu od važnih faza u razvoju arhitekture naselja.

ZAKLJUČAK

Objekte u Perastu u kojima su sačuvani originalni enterijeri, elementi originalnih enterijera ili podaci za njihovo proučavanje, potrebno je pažljivo i sistematično istražiti, proučiti i snimiti radi njihove zaštite i restauracije ili makar čuvanja od zaborava putem kvalitetnog dokumentovanja.

Prilikom sanacije tih objekata potrebno je izabrati metode statičke sanacije čija primjena unošenjem novih elemenata, ili novih materijala neće degradirati ili uništiti elemente zatečenog stanja.

Ukoliko djelove originalnih enterijera sačinjavaju mermerni ili drveni oltari, krstionice, predikaonice, oslikane drvene oplata, ikonostasi, horske galerije, konzervatorsko-restauratorske radove na njima potrebno je izvesti u skladu sa konzervatorskim principima i uslovima, tretirajući ih kao integralne djelove enterijera, odnosno objekata u kojima se nalaze.

Tamo gdje je to tehnički moguće i gdje za to ima dovoljno podataka u samim objektima, dokumentaciji ili u literaturi, treba insistirati na poštovanju

Sl. 14. *Kuća Marićević*
Savremeno adaptirani objekat
Izgled unutrašnjosti

originalnog rasporeda u enterijerima i na čuvanju i obnavljanju njihove autentične obrade.

Na kraju važno je skrenuti pažnju na pozitivne primjere obrade peraških enterijera u skladu sa zatečenim ili pronađenim i definisanim originalnim elementima i njihov uspio i estetski prihvatljiv način prilagođavanja savremenom načinu stanovanja. Na takav primjer nailazimo u kući Marićević, u blizini crkve sv. Nikole, na sjevernoj strani u blizini male pjačete. U ovoj kući su, prilikom njene obnove, na vrlo pažljiv način tretirani svi elementi jednostavne stambene arhitekture (zidovi, tavanice, unutrašnje stepenište). (sl. 14.)

Ovaj prilog nastao je, između ostalog i sa ciljem da ovakvih primjera bude što više.

Jasminka GRGUREVIĆ

SUMMARY

In this paper the author deals with the last preserved interiors of Perast dating from the 17th 18th, 19th and the early 20th century, their remains, evidence for their research and objects that have not been scientifically studied so far, and that may contain such evidence.

In the first place there are remarkable singular entireties where original interiors have been preserved, such as the interior of the church of Gospa od Škrpjela (Our Lady of the Rock) on the island of the same name opposite the settlement of Perast. As the next there are objects which preserve within them, or in which we may expect to find, evidence about many-layered changes of the interior in the period from the 15th c. till 20th c., such as the church of Sv. Ana /St. Anne's/ (formerly Sv. Petka, Italian Santa Veneranda) with the remains of the 15th century wall painting and evidence of decorative treatment of the interior by Tripo Kokolja in the early 18th c.; still not researched remains of the Martinović Complex on the Peroe site; Žmajević palace with the older cult space (cave) and the painting by Tripo Kokolja ; Visković palace with an older layer in the tower and more recent layers on the ground floor loggia; salons in Marković – Martinović (now Radulović) palaces with older not researched stages in building and the salons decorated in the late 19th c.

The author specially emphasizes the objects that have not been researched and in which evidence of possible original treatment of the interior has been identified, such as the church of Sv. Ivan Krstitelj. (St. John the Baptist) and the Mazarović palace comprising evidence of original salon treatment with plaster decorations.

The aim of the paper is to pay attention to this significant segment of the architectural heritage of Perast and the duty to approach it, during the work on the objects, applying contemporary, multi-disciplinal research procedure in accordance with contemporary principles of protection.